

27 Mayıs İhtilaline Giden Süreçte Vatan Cephesinin Rolü

Yasemin Doğaner*

Türk siyasi hayatında Vatan Cephesi benzeri cepheleşmeler modernleşme serüveni ile eş zamanlı olarak başlar. Senedi İttifak ile merkezî otoritenin merkez dışındaki güçleri tanımasıyla başlayan süreç Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla devam edecek, 1876'da Kanun-i Esasi'nin ilanıyla da parlamenter yapıya geçilmesi sağlanacaktır. Kısa süren parlamenter yaşam bir süreliğine yerini istibdada bırakacak ve yeniden meşrutiyetin ilanı için 1908 yılını beklemek gerekecektir. 1900'lerin başlarından itibaren Genç Osmanlılar'dan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne evrilen muhalefetten başka, İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla pek çok başka partinin de kurulmasına tanık olunur. İttihat ve Terakki'nin izlediği merkezîyetçi, devletçi ve Türkçü-milliyetçi politikaya kimi liberal, ademi merkezîyetçi, İslamcı, sosyalist vs. diğer partilerden itirazlar yükselir. İttihatçıların daha önce merkezî otorite karşısında maruz kaldığına benzer biçimde kendisine muhalefet edenlere gösterdiği sert tutum, anılan muhalefetin Hürriyet ve İtilaf Fırkası çatısı altında birleşmelerine yol açar. Böylece Türk siyasi hayatında bir İttihatçı-İtilafçı çekişmesi başlamış olur. Bu cepheleşmede o kadar ileri gidilir ki siyasi parti taraftarlığını adeta dine bağlılıkla aynı tutan zihniyette olanlar öylesine ayrışır ki, Hürriyet ve İtilafçılar millî mücadele için İttihatçı bir hareket olarak gördükleri için desteklemezler.

Benzer bir gruplaşma 23 Nisan 1920'de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi içinde görülür. İlk TBMM'nin çoğunluğu İttihatçılardan oluşmaktadır. Birçoğu son Osmanlı Mebusan Meclisi'nden gelen parti ve derneklerin temsilcileridir. Millî Mücadele'nin seyri ve ülkenin siyasi durumu hakkında Mustafa Kemal Paşa ile hemfikir olanların oluşturduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti zamanla Müdafaa-i Hukuk Grubu ve İkinci Grup şeklinde ayrışır. Bu ayrışma Cumhuriyetin İlanı sonrası Cumhuriyet Halk Fırkası karşısında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın siyasi hayata katılımı esnasında da sürer. 1924 ve 1930'da gerçekleşen başarısız demokrasi girişimleri 1946'da içeride ve dışarıda gerçekleşen bazı dinamiklerin etkisiyle Demokrat Parti'nin kurulmasıyla ve çok partili hayata geçişle sonuçlanır. CHP'den en

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara/
TÜRKİYE, ydoganer@hacettepe.edu.tr ORCID: 0000-0002-3304-1111

önemli farkı Liberalizm ve Demokrasi olarak belirtilen iki ilke üzerinde şekillenir. Parti programında Kemalizm'in altı ilkesine yer verilmekle birlikte Devletçilik ilkesindeki yorum farkı dikkat çeker. DP'nin siyasi ve iktisadi liberalizme dair vurgularının Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası programında yer alanların daha geliştirilmiş hali olduğu anlaşılır.

Demokrat Parti'nin 1946'da katıldığı ilk seçimlerde büyük bir başarı elde edemezken, seçim sisteminde yapılan yeniliklerin de etkisiyle 1950 yılında iktidarı ele alır. Uzun süren tek parti iktidarının sona ermesine ve çok partili demokratik düzene geçilmesine rağmen siyasi hayatın çoğulculuğa uygun bir yapıya kavuşması hemen gerçekleşmez. Gerek seçim sisteminden kaynaklanan sorunlar gerekse ülkenin siyasi ve iktisadi durumu, iktidar ve muhalefet arasındaki gerilimin günden güne artarak devam etmesine yol açar.

Vatan Cephesi'ni ortaya çıkaran gelişmeler kuruluşundan çok kısa süre önce gerçekleşen 1957 seçimleri ile başlar. DP'nin anılan seçimde oy oranındaki 10 puanlık gerileme, muhalefetin toplam oy oranının gerisinde kalmasına yol açar. 1954 seçimlerinde yüzde 93 gibi yüksek bir oy oranıyla Meclis'te temsil hakkı kazanan DP, kanunlar aracılığıyla muhalefet, basın ve yayın organları üzerindeki baskısını artırmış ve bu durum 1957'ye gelinceye kadar partiyi zayıflatmıştır. Bu süreçte ekonomik sorunlar artmış, tarımsal üretimde duraklama, döviz sıkıntısı, kıtlıklar, enflasyon vb. sorunlar gündeme gelmiştir. Antidemokratik kanunları kaldırma vaadiyle işbaşına gelen DP, bu sözünü tutamadığı gibi basın, yargı ve üniversite çevreleri üzerindeki baskısını artırırken çok sayıda gazeteci ve politikacının tutuklanması ile aydınlarla arasının açılmasına yol açmıştır. Parti içi görüş ayrılıkları Hürriyet Partisi'nin kurulmasıyla sonuçlanmış, seçimlerde adayların Genel Merkez tarafından belirlenmesi parti teşkilatı içinde huzursuzluk yaratmış ve bu da seçim sonuçlarına yansımıştır. Muhalefetin tavrının etkisiyle DP yöneticilerinin kapıldığı telaş ve hırçınlık, demokratik vaatlerden uzaklaşılmasına yol açmıştır. İspat hakkı kanun teklifinin reddedilmesi ve 1957 seçimleri sırasında Cumhuriyetçi Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın tutuklu bulunması, DP'nin aleyhine olur. İktidar tarafından seçim sonuçlarının başarısızlık olarak algılanmaması, yaşanan kaybın üzerinde düşünülmesini engellemiş, CHP'nin ise hem oylarının hem de milletvekili sayısının artması iktidara yönelik tavrını etkileyerek daha sert muhalefet etmesine yol açmıştır.

Diğer yandan yerel seçimler üst üste ertelenir, milletvekili ara seçimleri yapılmaz, muhalefetin kendi aralarındaki iş birliği çabaları engellenir. Yeni anayasa

gereksinimini ortaya koyan muhalefet, anayasada İkinci Meclis, Anayasa Mahkemesi, yargı bağımsızlığı ve yargı güvencesine ilişkin hükümler, sendikal özgürlükler, grev hakkı gibi konulara yer verilmesini ister. İktidar partisine avantaj sağlayan çoğunluk sisteminin yerine nispi temsil sisteminin uygulanması istenir ancak dikkate alınmaz. Cemiyetler Kanunu'na göre kurulan siyasi partiler için ayrı bir kanuna gerek duyulmaz. 1950 ve 1954 seçimlerine katılım yüzde 90 civarında gerçekleşirken bu oran 1957'de yüzde 76'ya geriler.

1957 seçimleri sonrasında iktidar ve muhalefet arasındaki gerilim azalmak yerine daha da artar. Muhalefet iktidarı partizanlık, eşit muameleye tabi tutulmama, muhalif milletvekillerinin Meclis'te söz hakkının kısıtlanması, Meclis ve Devlet Başkanı'nın tarafsızlığını yitirmesi, hükûmetin Meclis'e tabi olmaması ve otoriterleşmesi can ve mal emniyetinin kalmaması, laiklikten ödün verilmesi, sendikal hakların engellenmesi, ülkedeki maddi sıkıntının artması vb. iddiaları ile suçlar.¹ DP ise muhalefetin sertleşmesine daha çok sertlikle cevap verir ve 50'li yılların başlarındaki iktidar-muhalefet mücadelesi, sonlarına doğru yerini Menderes-İnönü mücadelesine terk eder.

Başbakan Menderes'in kamuoyu desteği sağlamak üzere başlattığı yurt gezilerinde muhalefete olan suçlamaları artar. İşte tam da bu günlerde Manisa İl Kongresi'nde 12 Ekim 1958'de yaptığı konuşmada "Politika ve ihtirastan varesten vatandaşların kin ve husumet cephesine karşı Vatan Cephesi kurmalarını" ister. Başbakan Menderes'in Manisa konuşmasının satır aralarında hükûmetin kalkınma hamlelerini ve iktisadi büyümesini halka anlatırken medeniyetin nurlu yollarında mesut ve müreffeh büyük Türkiye için halkın itimat ve muhabbetine dayanarak ilerlediklerini, bu hamlelerini gerçekleştirirken türlü güçlüklerle karşılaşmalarına rağmen ateşten gömleği giymekten çekinmediklerini, ana muhalefetin tüm bu gelişmelere akla hayale gelmeyen nifak, tezdvir, kara görüşlülük ve kara propaganda ile karşı çıktığını ve bunun millî tesanütü bozucu bir noktaya geldiğini, oysa kendilerinin baraj, yol, su, elektrik, fabrika ve daha neler neler yaptıklarını ancak bütün bunları muhalefetin görmezden geldiğinden ve hatta yalan söylediğinden, yapılan her şeyi kötü olarak nitelendirdiğinden şikayet eder. Millî tesanüte en çok ihtiyaç duyulduğu bir zaman olduğunu söylemesine rağmen, konuşmasında muhalefeti kastederek 10 kez nifak, 5 kez ihtiras, 4 kez tezdvir ve 3 kez kin kelimelerini kullanması düşündürücüdür. Konuşmasının sonunda Vatan Cephesi'ne nasıl bir anlam yüklediğine ilişkin bazı sözleri dikkat çekicidir. İktidarın icraatlarının Vatan

1 Talat Köseoğlu, *Demokraside Davalarımız*, İstanbul 1962, s. 259.

Cephesi ile Türk milletince müdafaası lazımdır diyerek muhalefetin olumsuz propagandasına karşı yapılanların aslanlar gibi savunulmasını halka telkin eder. Bu konuşmanın ardından yaklaşık bir buçuk yıl sürecek olan Vatan Cephesi serüveni başlar.

Tek başına iktidara karşı koymaları mümkün olmayan muhalefetteki partiler, 1954'te çıkarılan Seçim Kanunu ile muhalefet partilerinin seçim koalisyonu kurmalarının önüne geçilmesiyle birleşme yoluna giderler. 16 Ekim 1958'de Türkiye Köylü Partisi ile Cumhuriyetçi Millet Partisi birleşirken, 24 Kasım 1958'de Hürriyet Partisi CHP'ye katılır.² Muhalefetin “Güç Birliği” olarak adlandırdığı bu oluşum, HP'nin CHP'ye katılımıyla Güç Birliği Ocaklarının kurulmasıyla sonuçlanır ancak köy ve mahallelerdeki ocaklar bir süre ayrı teşkilatlar olarak kalmaya devam eder. Daha sonra HP'nin tabelası “Güç Birliği Ocağı” olarak değiştirilerek, iki partinin mensupları kaynaşır. Başlangıçta bu birleşmeyi engellemek isteyen iktidarın çabası sonuç vermeyecek, Başbakan Menderes bu oluşumu Haçlı ordusuna benzeterek “ehlisalip”³ diye isimlendirecektir.⁴ O günlerin siyasi heyecanı ile dile getirilen bu söz, Yassıada yargılamaları sürecinde Başbakanı çok güç durumda bırakacaktır. Diğer yandan Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın “milletin refah ve emniyetinin önüne çıkacak bir maniye millet azim ve iradesinin karınca gibi ezeceğini” ifade etmesi, muhalefeti karınca gibi ezme şeklinde yorumlanarak gerilimi daha da artıracaktır.⁵

Muhalefetin Vatan Cephesi oluşumuna karşı harekete geçmesi uzun sürmez ve CHP'nin 12 Ocak 1959'da başlayan 14. Kurultayında “İlk Hedefler Beyannamesi” adı ile muhalefetin on maddeden oluşan talepleri dile getirilir. Buna göre partizanlığın kaldırılması, ikinci bir meclisin kurulması, seçim güvenliğinin sağlanması, Anayasa Mahkemesi kurulması, Yüksek Yargıçlar Kurulu oluşturulması, memurların mahkemeye başvuru haklarının tanınması, basın özgürlüğünün anayasal güvence altına alınması, üniversite özerkliğinin sağlanması, Yüksek İktisat Şurası kurulması ve sosyal adaletin anayasaya girmesi

2 Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara 1990, s. 145; Feroz-Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Ankara 1976, s. 187; Cihad Baban, *Politika Galerisi, Büstler, Portreler*, İstanbul 1970, s. 369.

3 Ehl-i Salip, Kudüs'ü Müslümanların elinden alarak onların kuvvet ve saltanatlarına son vermeye amaçlayan, bunun için de bir kısım Avrupa hükümdarlarıyla derebeylerinin komutaları altında toplanarak zaman zaman İslam ülkelerine hücum etmiş olan mutaassıp Hristiyan topluluklarına verilen unvandır.

4 Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, CI, Ankara 1965, s. 377.

5 *Cumhuriyet*, 30 Kasım 1958.

istenir.⁶ Beynamede yer alan isteklerin DP'nin muhalefet yıllarında CHP'den talep edilmesi manidardır.

Menderes'in çağrısının ardından siyasetten uzak halk kitlelerini seferber etmek amacıyla kurulan Vatan Cephesi Ocakları tüm yurda hızla yayılır.⁷ Basına uygulanan yaptırımlar DP'ye olan basın desteğinin azalmasına yol açmış, Zafer ve birkaç yerel gazete dışında neredeyse DP'yi destekleyen gazete kalmamıştır.⁸ Yazılı basının desteğinin azalmasına karşın Vatan Cephesi'ne katılımların radyo yayınlarında dile getirilmesi, hükûmetin radyoyu bir propaganda aracı haline getirmesiyle sonuçlanır. Her saat başı radyodan katılımların anons edilmesi, Radyo Dinlemeyenler Cemiyeti'nin kurulmasına neden olacaktır. Öyle ki Vatan Cephesi ve yaptığı çalışmalar, DP'liler tarafından da tek parti egemenliği düşüncesinin başka bir şekilde ortaya çıkmasına neden olduğu gerekçesiyle eleştirilir. İktidarın Vatan Cephesi'ne katılanların adlarını radyodan okutmaktaki ısrarı, parti teşkilatında ve tarafsız çevrelerde hoş karşılanmaz. Bu durum Gaziantep ve Hatay'da yapılan DP il kongrelerinde dile getirilmiş ancak bu seslere kulak verilmemiştir. DP'ye girmek isteyen aydın düşünceli insanlara olan mukavemeti önlemek için Vatan Cephesi Ocakları'nın kurulduğu mazeretinin kimseyi tatmin etmediği, yeni kurulan Ocakların imtiyazlı hale geldiği ve bu durumun partilileri rahatsız ettiği ve parti bünyesine kıskançlık tohumları ektiği ifade edilir.⁹ İktidarın halkı Vatan Cephesi'ne, muhalefetinse Güç Birliği'ne çağırıldığı yurt gezileri adeta ülkede bir seçim atmosferi olduğu izlenimi verir. Seçimlerin üzerinden kısa bir süre geçmesine rağmen siyasi gündenden normal siyasi faaliyetlerden ziyade partilerin propagandalarından oluşur.¹⁰

Bu süreçte iktidarın Zafer Gazetesi'ni temsil eden Vatan Cephesi fikrine karşı muhalefeti savunan Ulus Gazetesi'nde Güç Birliği teması çokça işlenir. Ulus, Başbakan Menderes'i kıyasıya eleştirirken Zafer de aynı tutumu İnönü için sergiler. Siyasetteki cepheleşme her iki tarafta da hayli sert bir şekilde gözlemlenir. 27 Mayıs sonrası DP'lilerin başını ağrıtacak Vatan Cephesi'ne katılımların benzer şekilde ilçe ve köylere varıncaya kadar detaylı bir şekilde Güç Birliği katılımları için de geçerli olduğu Ulus Gazetesi sütunlarından takip edilebilir.

6 *Cumhuriyet*, 15 Ocak 1959.

7 Eric Jan Zürcher, *Moderleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul 1995, s. 348-349.

8 Tekin Erer, *Yassada ve Sonrası*, İstanbul 1965, s. 94-95.

9 Mükerrrem Sarol, *Bilinmeyen Menderes*, C II, İstanbul 1983, s. 914.

10 Ahmet Hamdi Başar, *Demokrasiye Geçiş, DP İktidarı ve 27 Mayıs*, C II, Yay. Haz. Murat Koraltürk, İstanbul 2007, s. 581.

Başbakan Menderes'in Vatan Cephesi'ni "müjdelediği" öfke ve heyecan dozu yüksek konuşmasının ardından muhalefet lideri İnönü, Yeşilköy Havaalanı'nda gazetecilere verdiği demeçte Başbakan'ın meydanlarda gece gündüz nutuk verdiğini, içinde olunan vaziyeti teşhisten hayli uzak olduğunu, dışarıdan gelen paraların iyi kullanılmadığını, radyo ile millete yirmi dört saat sövüldüğünü ve artık bu suistimallere tahammül etmeyeceklerini belirtir. Ulus Gazetesi'nde Vatan Cephesi hakkında yapılan eleştirilerin başında basına getirilen yasaklamalar gelir. Tutuklanan gazeteciler veya gazeteye açılan davalar ile radyonun, hükümetin yayın organı olarak kullanılmasından duyulan rahatsızlık sıkça işlenir. Gazetede bir taraftan Güç Birliği'ne katılım haberleri verilirken diğer taraftan Vatan Cephesi'ne katılım şeklinde çıkan asılsız istifa haberlerine tepki ve tekzipler yayınlanır. Ayrıca Vatan Cephesi'ne geçişlerin zorla yaptırıldığı, DP teşkilatlarında hizipçiliğin arttığı, DP'nin yıkılmakta olduğu, Vatan Cephesi'nin hukuki mahiyetinin tasvip edilemeyeceği sıkça vurgulanır. DP'nin partizanca hareket ettiği, DP'yi tenkit eden kamu görevlilerinin yerlerinin değiştirildiği, CHP'li vekillerin TBMM'de konuşmalarının dikkate alınmadığı buna karşın DP'lilerin konuşmalarında pek çok sorumsuz ifadelerin yer aldığı belirtilir. Ekonominin kötü yönetildiği, enflasyon, bütçe açığı, yapılan zamlar ve 1959 bütçesinin tartışılmadan Meclis'ten geçirilmesi eleştiri alan diğer konuları oluşturur. İnönü'ye yurt gezileri sırasında halkın gösterdiği ilgiye rağmen polis tarafından yapılan kötü muamele, Vatan Cephesi Ocakları'ndaki kavgalar ve istifaların arttığına dair haberler ise diğer başlıklardır.

İktidara yakın Zafer Gazetesi'ndeki Vatan Cephesi haberlerine bakıldığında ise en çok "Vatan Cephesi'ne İltihaklar" başlığı altında gerçekteşen katılımların yoğunluğuna vurgu yapılır. Bundan başka Başbakan'a çekilen telgraflar, DP ileri gelenlerinin yurt gezileri sırasındaki konuşmaları ve DP teşkilatlarının kongrelerine yer verilir. Diğer yandan Güç Birliği sert bir dille eleştirilir. Her iki gazetenin diğer cepheyi eleştirirken kullandığı dilin benzerliği dikkat çekicidir.

Başbakan'ın Vatan Cephesi'ne parti teşkilatı ve vatandaşları daveti, yayımlanan tamimlerle de desteklenir ve kısa denebilecek bir süre içinde DP'ye katılımlar önemli miktarda artar. 1957 seçimlerinden sonra 1960'a kadar DP'ye toplam 973.455 kişi katılmıştır.¹¹ Vatan Cephesi'nin örgütlü ve DP'den ayrı bir yapı olup olmadığı konusu çok tartışılan bir konu olmuştur. Katılım sayısı bilinmekle birlikte Vatan Cephesi Ocağı sayısı net olarak bilinmemektedir. Daha çok büyük

11 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Yasemin Doğaner, *Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi*, Ankara 2013, s. 52.

şehirlerde faaliyet gösterdiği anlaşılan Ocakların sayısı konusunda iddianamede Ankara'da 22, İstanbul'da 144 Ocak kurulduğu belirtilir. Bu sayı Zafer Gazetesi'ne dayandırılmış, kesin bir liste verilememiştir. Pek çok yerde DP Ocağı, Vatan Cephesi Ocağı, Semt Ocağı, Adnan Menderes Ocağı, Birlik Ocağı, Gençlik Kolu veya Kadınlar Kolu gibi isimlerle Vatan Cephesi Ocakları açılmıştır. Arşiv belgelerinde 228 Vatan Cephesi Ocağı tespit edilmekle birlikte anılan farklı isimlendirmeler nedeniyle sayının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Vatan Cephesi'ne katılımlar çoğunlukla DP teşkilatına, Başbakanlığa veya bizzat Adnan Menderes'e çekilen telgraflar aracılığıyla gerçekleşir. Telgraf metinlerinin kullandığı dil hayli dikkat çekicidir. Kimisi ilçe örgütlerinden beklenmeyecek incelikte bir üslupla, kimisi muhatabını fazlasıyla öven bir dille, bazıları içinde bulunduğu partiyi veya partilileri yeren bir dille kaleme alınmıştır. Bu negatif dilden en çok nasibini alan parti CHP'dir. Vatan Cephesi'ne katılımların nedenleri belgelerden hareketle şu şekilde sınıflandırılabilir.

- CHP'nin sertleşen muhalefetinden duyulan rahatsızlık,
- DP'nin bayındırlık ve imar faaliyetleri konusunda duyulan minnet,
- İçme suyu, yol, köprü, cami, okul vb. hizmetlerin karşılanması talebi,
- Başbakan Menderes'in geçirdiği uçak kazası sonrası sağ kurtulmasının ilahi bir mesaj olduğunun düşünülmesi,
- Bazı vatandaşların Hürriyet Partisi tarafından kandırılarak saf değiştirdikten sonra pişman olarak asıl yuvalarına dönmek istemeleri,
- İlçe, nahiye, bucak, köy gibi küçük yerleşim yerlerinde kişisel çıkarlardan kaynaklanan ve partilere yansıyan rekabet,
- Siyasi ikbal veya memuriyette yükselme beklentisi.

Vatan Cephesi'ne katılımlar konusunda fikir veren katılım telgrafları vatandaşların iktidara, muhalefete ve siyasete bakışını göstermesi açısından anlamlıdır. Vatan Cephesi'nin siyasi platformda nasıl bir yapı olduğunun çok net bir şekilde kararlaştırılmadığı, kimileri için DP, kimileri içinse DP'nin içinde ayrıcalıklı bir konum olarak görüldüğü, bu metinlerden anlaşılmaktadır. DP tarafından partiye yeni insanlar kazanmak, katılanlar için ise kişisel veya kamusal menfaatler temin etmek için bir araç olarak görülen Vatan Cephesi, daha önce Türk siyasi hayatında örneği görülmemiş bir siyasi aksiyon olarak değerlendirilebilir.

Vatan Cephesi'ne katılımı artırmak üzere DP tarafından tamimler yayınlanmıştır. Bunlarda Vatan Cephesi'nin korunması, kurulması ve iltihaklar konusunda gayret edilmesi vurgusu yapılır. Tamimler, genel olarak yeni katılımlar konusunda partililerin gayret göstermesi ve gelenlere kucak açmalarının telkini ile verilen destek için teşekkür şeklinde olup nazik bir üslupla kaleme alınmıştır. Ancak siyasi atmosferdeki gerilimli hava Menderes'in muhalefetten söz ederken kullandığı ifadelerden anlaşılmaktadır. CHP için sarf edilen "iptidai, geri ve yıkıcı faaliyetleri... inkârcı ve kötüleyici hüviyetleri" vb. sert sözler DP'lilere karşı gösterilen nezaketin muhalefete karşı gösterilmediğini ortaya koyar. Kısa aralıklarla DP teşkilatlarına gönderilen bu tamimlerden merkezin il ve ilçe teşkilatları üzerinde muhalefetin artan baskısının etkisiyle iltihakların takibi konusu üzerinde titizlikle durduğu söylenebilir. Bazı yerlerde konunun takibi çok etkin bir biçimde sürdürülürken, kimi yerlerde teşkilatın esnek tutumu eleştirilerek daha dikkatli olmaları konusunda ikaz edilmişlerdir. Öte yandan partiye kayıtlı eski üyelerin yenilerin katılımı konusundaki isteksizliği veya olumsuz tutumu, Genel Merkezce en çok üzerinde durulan konulardan biri olup bu kişilere kucak açılması konusunda yapılan çağrılar yinelenmiştir.

Vatan Cephesi hareketine karşı CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve bazı milletvekilleri Çanakkale ve çevresine geziye çıkarlar. Ancak gezi sırasında Geyikli'de bulunan heyetin protestosu ve çıkan olaylarda bazı partili ve milletvekillerinin tutuklanması ve CHP'lilerin bölgeye gitmelerinin engellenmesi, iki taraf arasındaki gerilimi artırır. İki kutba ayrılmış olan kamuoyunda ilginç bir şekilde her iki cephe de vatani korumak ve demokrasiyi yaşatmak iddiasıyla hareket ettiklerini söylerler.¹² Hükûmet bu olaydaki tavırla saldırgan tutumları önlemek yerine muhalefeti ikazla yetinerek adeta tekrarına zemin hazırlar. Bundan sonra iktidar ile muhalefet arasındaki gerginlik artacak ve bir nevi soğuk savaş yaşanacaktır.

1 Kasım 1959'da Meclis'in açılışından sonra muhalefet iktidara erken seçim teklifinde bulunur ancak bu teklif kabul görmez.¹³ İnönü 1960 yılı Ocak ayında Bursa İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada seçim talebinin reddini çok sert bir dille eleştirir.¹⁴ Başbakan ise muhalefeti ihtilal hazırlığı ile suçlayarak seçim için henüz

12 Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara 2004, s. 527.

13 Walter Weiker, *1960 Türk İhtilali*, Çev. Mete Ergin, İstanbul 1967, s. 22.

14 Tekin Erer, *On Yılım Mücadelesi*, İstanbul 1963, s. 205.

karar verilmediğini söyler.¹⁵ Bundan sonra yaşanan bilinen gelişmeler, ülkeyi hızla 27 Mayıs darbesi sürecine taşıyacaktır.

1957 seçimleri sonrası muhalefetin oy potansiyelini artırmakla birlikte seçim sisteminin bir sonucu olarak hak ettiğini düşündüğü ölçüde Meclis'te temsil edilemeyişi, iktidar ve muhalefet arasındaki gerilimi artıracak ve seçimlerde muhalefet partilerinin birlikte hareket etmesinin önlenmesi, CHP'nin Güç Birliği fikrini hayata geçirmesine neden olacaktır. Diğer yandan DP'nin seçimlerde oylarının azalmasıyla kapıldığı telaş, onun da Güç Birliği'ne karşı Vatan Cephesi'ni kurmasını sağlayacak ve her iki taraf diğer partilerin ve tarafsızların oy potansiyellerine talip olarak, kıyasıya bir mücadeleye gireceklerdir. Henüz seçime uzun bir müddet olmasına rağmen, liderler yurt gezilerine çıkarak kendi cephelerine halkı davet edeceklerdir. İttihatçı-İtilafçı, millîci-padişahçı, modern-gelenekçi, devrimci-gerici, demokrat-halkçı şeklinde modernleşme seyri boyunca görülen ayrışma, DP'nin son döneminde de iktidarla muhalefet arasında Güç Birliği-Vatan Cephesi ayrışması şeklinde görülecektir.

Vatan Cephesi'nin kurulmasındaki en önemli sebeplerden biri DP'ye oy veren geniş halk kitleleri dışında partinin devlet mekanizmasında dayanacağı güçlerden yoksun oluşudur. DP'nin seçmen kitlesi çoğunlukla devletin önemli kademelerinde yer almayan, iktidarın el değiştirmesiyle devletin vatandaşın ayağına gitmesi sonrası geniş halk kitlelerinin kazanılmasıyla oluşturulan sessiz bir çoğunluktur. Buna karşın CHP, devleti kuran ve parti-devlet bütünleşmesi sürecini yaşayan bir parti olarak başta basın olmak üzere üniversite, yargı organları, bürokrasi ve entelektüel çevreler kısacası "zinde güçler" üzerinde etkili olan bir parti görünümündedir. Aslında DP, uzun süre iktidarda kalmasına rağmen etkili olamadığı bu alanlarda CHP'nin etkinliğini Vatan Cephesi aracılığıyla kırma çabasına girmiştir. Diğer bir deyişle çok partili hayata geçilmiş olmasına rağmen tek parti geleneğinin sürdüğü bazı alanlara müdahale edemeyen DP iktidarı, buralara nüfuz ederek bu psikolojik direnci kırmaya çalışmıştır. Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerde bürokrasinin çeşitli katlarında görevli olan devlet memurlarının Vatan Cephesi'ne dahil edilmesi konusundaki ısrarı biraz da bu durumdan kaynaklanmaktadır. DP'nin azalan oy potansiyelini artırmak için geliştirdiği bu söylemin bir amacı da partiden daha önce bir şekilde ayrılmış olanların yeniden kazanılmasıdır. Partiyi sahiplenen kimi teşkilat önderlerinin merkezin talimatlarına rağmen kendilerini daha önce yarı yolda bıraktıkları gerekçesiyle yeni üye kaydı konusunda isteksiz davranmaları

15 Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul 1994, s. 384.

üzerine, DP lideri bu sorunu çözmek için Vatan Cephesi oluşumuna bu kişilerin dahil edilmesini sağlamak üzere yayınladığı tamimlerle harekete geçmiştir. Bu da DP içinde eski-yeni partili ikiliğinin gerilim yaratmasına yol açmıştır. Muhalefet tarafından halkı ikiye bölmekle itham edilen DP, ironik bir biçimde parti içindeki bu ikiliğin de önüne geçemeyecektir. DP'nin Vatan Cephesi söyleminde CHP'nin 27 yıllık iktidarı süresince yaşanan olumsuzlukların altı çizilerek bunlara millî kalkınma hamleleri ile son verildiği vurgusu sıklıkla dile getirilir. 27 Mayıs sonrası dava sürecinde 'maddeye önem vererek düşüncenin sonsuz kudretini inkâr etmek' şeklinde yorumlanacak olan kalkınma hamlelerine verilen önem, iktidarla vatandaşlar arasında karşılıklı menfaat ilişkisinin pekişmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Başka bir deyişle halk, DP'nin oya tahvil etmeye çalıştığı ilgisini, menfaatlerini karşılama yönelik bir araç olarak kullanmıştır. Köylü için çeşme, cami, okul, şehirli için memuriyette yükselme, kredi limitini artırma veya maddi çıkar elde etme anlamına gelen Vatan Cephesi'ne katılımlar, daha sonra Türk siyasi hayatında benzer şekilde partili olmanın gerekçelerinden olacaktır.

27 Mayıs sonrasında Vatan Cephesi davası yargılamaları halkı ikiye bölmek, muhalefeti yok etmeye çalışarak dikta rejimi kurmaya çalışmak ve buna bağlı olarak anayasayı ihlal etmek iddiasıyla ele alınmıştır. Bu ağır ithamın dayanağı, DP'nin iktidarı boyunca anayasasının temel ilkelerinden olan cumhuriyetçilik ve demokrasi değerlerinden uzaklaşılması olarak gösterilmiştir. Yargılamaların gerçekleştiği atmosferin pek de tarafsız olmadığı düşünüldüğünde anılan iddiaların sertliği ortaya çıkar. Ancak DP'nin Vatan Cephesi bağlamında demokrasinin çoğulculuk ilkesini göz ardı ederek siyasi kaygılardan hareketle muhalefete karşı gösterdiği sertlik, 27 Mayıs darbesinin en önemli gerekçelerinden biri olarak görülecek ve Vatan Cephesi daha sonra siyasi hayatta yaşanan cepheleşmelerden yalnızca biri olarak tarihî seyirdeki yerini alacaktır.

Kaynaklar

Ahmad, Feroz-Bedia Turgay, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Ankara 1976.

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul 1994.

Albayrak, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara 2004.

Baban, Cihad, *Politika Galerisi, Büstler, Portreler*, İstanbul 1970.

Başar, Ahmet Hamdi, *Demokrasiye Geçiş, DP İktidarı ve 27 Mayıs*, C II, Yay. Haz. Murat Koraltürk, İstanbul 2007.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A.) Yassıada Davası Tutanakları Vatan Cephesi Klasörü, 010.09.212.656-693.

Cumhuriyet, 15 Ocak 1959.

Cumhuriyet, 30 Kasım 1958.

Doğaner, Yasemin, *Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi*, Ankara 2013.

Erer, Tekin, *On Yılın Mücadelesi*, İstanbul 1963.

Erer, Tekin, *Yassıada ve Sonrası*, İstanbul 1965.

Eroğul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara 1990.

Giritlioğlu, Fahir, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, C I, Ankara 1965.

Köseoğlu, Talat, *Demokraside Davalarımız*, İstanbul 1962.

Sarol, Mükerrerem, *Bilinmeyen Menderes*, C II, İstanbul 1983.

Weiker, Walter, *1960 Türk İhtilali*, Çev. Mete Ergin, İstanbul 1967.

Zürcher, Eric Jan, *Moderleşen Türkiye’nin Tarihi*, İstanbul 1995.

